

IN JUGUL DOMNULUI

IX

Războiul!

Nu știam ce-i războiul.

În închipuirea noastră romantică îl vedeam ca un fel de imn național, pe care îl cântăm în cisme de lac, în dolman galonat de paradă, călare pe cai lucitori de frumusețe, alergând, ca Petöfi, în galop mândru unguresc pentru un asalt improvizat și, cu legenda cătorva frunți legate cu năfrămuțe albe, venim peste o lună cântând acasă, în beția triumfului sărutăm fete minunate de mândre și ne facem eroi, ca străbunii din istorie. Drept că tunurile bubuie, mitralierele râpăie, țările ajung în flăcări, potop de oameni se refugiază, dar flăcării noștri se luptă voinicește în frumoasele zile cu soare din August. Dar moartea?... Nu-i vorbă, cade câte unul, dar cu asta își face numele istoric, încremenește în statuia de aur a morții eroice, la care posteritatea va cugeta cu mândrie, iar generațiile tinere îl vor pismui. Minuni de vitejie va face scumpul sânge unguresc și vitejia milenară va deștepta admirația popoarelor degenerate ale Apusului, prin ale cărui țări vom hoinări în aventuri, ca și strămoșii noștri, cari au îngrozit Europa; doar noi suntem națiunea spadei.

— Trăiască războiul!

Numai poporul satelor nu și-a pierdut firea la întâia veste uimitoare. Treji și îngrijorați își pregăteau lăzile militare și luau cunoștință de inevitabil. Trebuia să se prezinte. Poruncă de chemare a sosit. Cei mai tineri urmau să se ducă la regimentele lor. Se ridica astfel floarea și tăria națiunii ca să apere libertatea. Ziarele trâmbițau frazele de ocazie și amețeau i-a cuprins pe toți. Acum și flăcării satelor erau semeți și se credeau lucru mare. Mamele, soțiile, copiii și drăguțele plângeau. Despărțirea era grea, dar răsunau cântecele naționale ocazionale: Stai numai, stai, câine de

Sârb!» Preoții rosteau cuvântări înflăcărâte de îmbărbătare și binecuvântau pe cei ce plecau. Ieșeau țigani cărămizari din gropile lor și flăcării străbăteau satul cu lăutarii după ei. Conducătorii înțelepți ai comunei îi îndemnau, ca nu cumva să aducă rușine pe onoarea națională. Cu floare la pălărie, cu sticla de rachiu în mână, cu fete în brațe, și oamenii afumați dovedeau sălbateca virtute strămoșească dansând. Nebunia mulțimii se întindea. Oamenii bătrâni cu luleaua în gură și cu inima încurcată oftau:

— Ei, de-aș mai fi odată tânăr!... Apoi să nu cruțați pe dușman, băieți!...

— Las' numai pe noi, taticule, răspundeau flăcăiișii bătându-se în piept.

În cea din urmă seară a fost o petrecere. Petrecere până dimineața, dans pe istovite, cu vin, cu sărutări, cu cântece și cu inimi viforoase îndrăgostite. Trupurile ardeau în noaptea voluptoasă, cântecul răsună toată vremea, strigăte voinicești urlau de-a-lungul satului.

— A soldaților e lumea! În lături cine nu-i soldat!

Notarul însoțit de jandarmi se uita la petrecere.

— Petreceți flăcăi! Dar pe la 9, 10 să fiți negreșit în Miercurea.

Și mai viforos începu jocul războinic. Se rupeau coardele, se cutremura pământul, țiuia clarinetul și perechile se învârteau nebunește în aburirea trupurilor înțețite și înfierbântate.

— Trăiască războiul!...

Pe nesimțite se făcu ziuă. O lumină surie palidă se revărsa umedă asupra satului. Cu ochii somnoroși, cu părul învălămășit, îmbrățișați și mândri au mai străbătut odată satul. Țigani cântau de rămas bun. Femei, fete și copii sgriburii însoțeau convoiul. Au ieșit trăsurile cu caii gătiți cu flori și

panglici colorate. Câte zece, cincisprezece se urcau deodată. Lăzile lor mici, le-au împachetat cu țiganii lăutari în alte căruțe. Era clipa despărțirii. Un moment de tăcere mută. Numai până își sărutau mamele, logodnicele, și între lacrimi mai aruncau o privire asupra satului, pe care, cine știe, de-l vor mai revedea. Sburau cuvintele din urmă:

— Grijește-te, fiul meu!... Dumnezeu să vă aibă în paza sa!... Să-mi scrii, suflețelule!... Credincioasă îți rămân până la mormânt!... Grijește de copii!...

Multe griji, binecuvântări, rugăciuni, se pierdură învăluite în cea din urmă sbierătură amară și în muzica ce începu să cânte în urma ei. Șireagul de căruțe se porni și în curând se pierdu în pulberea ce o scormoni. La cotitura drumului muri și muzica și cântecul. Atunci încă nu știau că moartea le mână caii...

O tăcere mută și înăbușitoare se lăsă asupra caselor orfane.

Imi veni ordin și mie, ca în 24 de ore să mă prezint. În sat se lăți repede vestea.

— Și pe popi îi duc la războiu.

— Nu vă doară capul de popi, — ziceau cu pismă cei ce aveau feciorii plecați. — Nu ajung în foc ca ai noștri!... Domnii sunt domni și în iad.

Enoriașii nici nu se mai uitau la mine. După întâia mirare mă urgiseau pentru starea mea privilegiată. Părinții, cari își temeau copiii, femeile, care-și temeau soții, se treziră îndată înaintea realității războiului. Frica, îngrijorarea și durerea au luat curând locul aldămașului, ce-l băură pieirea, suferința și moartea. Grozăvia neocolitei realități își arunca umbrele înainte.

— Ce va fi de ei? Ce va fi de noi?

Numaidecât, a doua zi, asupra femeilor și a copiilor trecu grija grea a vieții de toate zilele.

— Nu trebuie să vă pierdeți capul, — zisei cătorva babe bisericose, adunate la biserică să-și ia rămas bun dela mine. Acuma aflai că soțiile cu bărbați pe front vor primi ajutor de războiu, din care vor putea trăi domnește. Vitele, bucatele, nutrețele, toate vor avea preț îndoit. Armata va plăti bine și punctual. Pentru Stat cei dintâi sunt soldații și familiile lor... Vor veni vremuri frumoase de mărire! Și Dumnezeu va fi alături de cauza noastră dreaptă... Germania s'a amestecat și ea în războiu. E un popor de 60 milioane, cult și mare. Ea singură e putere mondială. Cu Austro-Ungaria împreună, prea ușor înving, dacă trebuie, întreagă Europa... Iar soldații noștri sunt fără pereche. Trebuie să fim însuflețiți. Nu va ține mult tot războiul. Cu armele moderne de azi în două, trei luni s'a isprăvit...

Cei ce însoțiseră flăcăii se întoarseră acasă. Se lăudau de foc:

— I-au și îmbrăcat pe cei dela regimentul 24. Au căpătat haine și bocanci noui-nouți. Lucesc și strălucesc, așa-s de frumoși!... Să vedeți, ce-i în

oraș! Toată lumea-i nebună. Ziua-noaptea cântă muzica militară și curge vinul gârlă, nu altfel... Prin gări domnișoare frumoase sărută flăcăii, le dau țigarete și le împodobesc chipiile cu flori... Apoi ofițerii, cât de frumos se poartă cu soldații! Nu auzi altceva decât: fătul meu așa și fătul meu pe dincoala. Numai acela-i supărat, care rămâne acasă... Bani sunt destui, ca pleava! Aurul și scumpeturile le schimbă pe fier și inelele de cununie și le dau doamnelor cele mari, numai să aibă soldații tot ce le trebuie. Nu aveți nicio grijă! Nici legile nu mai sunt cum au fost... Tot omul citav se duce militar... Minunate vremi am ajuns să trăim...

— Și când cu Bosnia a fost așa... începe a-și povesti amintirile bătrânul Frențu.

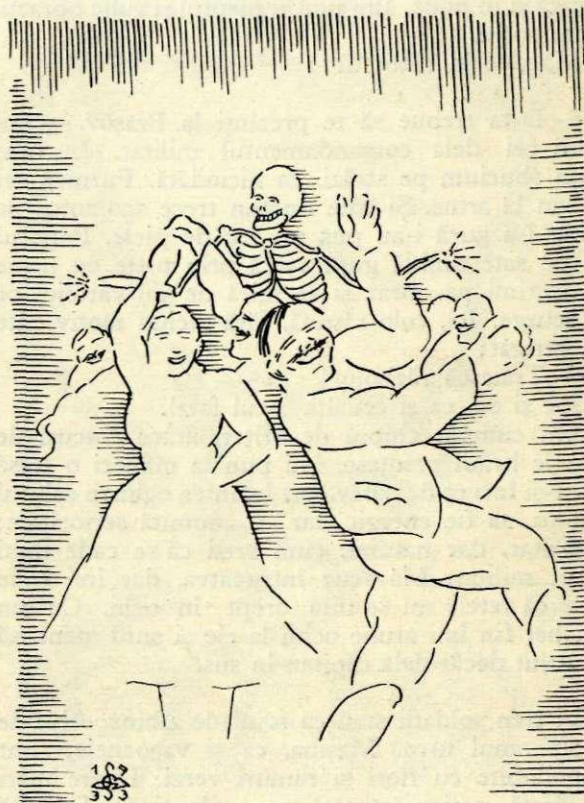
— Aia n'a fost nimica pe lângă asta, baciule Frențu! — îi taie unul vorba.

Vreo câțiva s'au oprit în drum să facă politică:

— Trebuia războiul, că prea-s mulți oamenii...

— Impăratul Wilhelm a făcut-o asta, prietene!

— se sfătoșește altul. — Ala are atâția copii, și

Perechile se învârtteau nebunește

toți vreau să aibă tron... De aceea o zis cătră Impăratul nost: Frate Iosife, și eu am mulți ficioiri și tu ai familie mare. Hai să împărțim pământul, cât mai este peste hotarele noastre. Atunci bătrânul nostru a vorbit cu Tisza Pista: — Ce zice sluga mea credincioasă? Pe urmașul meu mi-l

prăpădiră, asta tot n'o putem lăsa într'atăta. — Adevărat așa-i, Măria Ta, — a zis Pișta și-a sunat din trâmbițe. Iacă de unde vine războiul.

— Se poate, măi, se poate!

— Ei hei, că mari politici-s domnii!

Intr'o altă adunare o bătrână își arată fotografia fiului său. Călare pe un cal buiestru stă mândrul soldat, cu sabia întinsă înainte, capul e lipit frumos și dedesubt e scris:

« Amintire din războiul mondial ».

— Scumpul meu, frumosul meu! — zice bătrâna sărutând chipul de hârtie.

Cu mine nu-și bate nimeni capul. Fiecare casă își are întâmplarea ei.

Fără să-mi iau rămas bun, pornește căruța din sat cu mine. Pe câmp abia mai lucrează cineva. Cei de pe marginea drumului se ridică văzându-mă.

— Unde te duci, cinstite părinte?

Le răspund tare și însuflețit:

— Mă duc la războiu!

— Dumnezeu ți-ajute!

Nici nu mă uit înapoi. Veninul războiului lucrează și în mine. Imi umflu pieptul și ridic obrazul către soare.

Mă duc la războiu...

— D-ta trebuie să te prezinți la Brașov, — îmi spun cei dela comandamentul militar. În oraș e un sbucium pe străzi, ca niciodată. Furnică cei ce vin la arme. Și câte un tun trece sgomotos pe uliță. La gură i-au pus un toc de piele. Poporul de pe sate umblă gură cască prin piețe cu urme de lacrimi pe obraz și se miră de val-vârtejul ce se scurge. Ici, colo răsună, fără niciun motiv câte un strigăt:

— Trăiască războiul!

Joc și eu, ca și ceilalți, jocul fatal.

Imi cumpăr chipiu de ofițer, atârn ciucuri de aur pe brăul preoțesc, îmi pun la mâneci o tresă aurie și încerc de câteva ori înaintea oglinzii salutul militar, să fie energic, dar cu anumită seriozitate; autoritar, dar natural, cum cred că se cade unui preot militar. Mă scuz întrucâtva, dar îmi cade bine că fetele mi se uită drept în ochi. Cu un zâmbet fin îmi arunc ochii la ele și sunt atent să nu salut decât dela căpitan în sus.

În tren soldații stau ca roiul de albine. Abia se poate omul urca. Mașina, ca și vagoanele, sunt împodobite cu flori și ramuri verzi. Litere mari de cretă, scrise împrăștiat pe ele tipă: Trăiască războiul!... Trenul aleargă cu mulțimea voinic care cântă, pe valea Oltului, sub umbra brazilor din surducul Tușnadului. Podurile sunt păzite de soldați și la fiecare stație, oricât de mică, o mare de oameni murmură, cântă, bea, strigă, râde și plânge...

Sdrobit și amețit străbat până la Brașov, unde mă grăbesc să mă prezint.

Repede mi se rezolvă chestia. Cărți mari se frunzăresc, condeiele scârțâie. Imi spun apăsător numele:

— Feldkurat in der Reserve! (Preot militar în rezervă)!

Se constată repede că nu sunt chemat și-mi pun în mână o legitimare, că m'am prezentat.

— Poți merge acasă!

Amețesc de rușine.

— Acasă?!

— Da, numai acasă, — zice râzând plutonierul-major.

Noaptea o petrec în oraș. La parohie e o întreagă companie de preoți, cari au tăbărit acolo. Mă primesc cu râsete.

— A sosit cel mai nou erou... Te-ai prezentat?

Răspund cam rușinat:

— Da, însă nu sunt încă repartizat.

— E adevărat că tu ai bătut pe subprefectul? — mă întreabă în batjocură.

La glumă răspund cu glumă.

— Asta nu-i adevărat, dar e adevărat că tu, când te-ai dus să-ți iei parohia, ai mânat peste pădurea cea mare singurul purcel râios ce-l aveai!

Veselia trecătoare o alungă războiul, marea temă actuală. Încep combinațiile de politică externă, unii își arată orientările strategice, alții încep discuții teologice: oare războiul este el îngăduit?

— Mie, de sigur, mi-e foarte binevenit, — mărturisește unul. Capăt salariu ridicat de căpitan, dau ceva suplinitorului de acasă și în câteva luni mă scap de datorii.

Fiecare știe câte o noutate. Un preot din Treiscaune s'a prezentat direct pentru serviciu de front. A renunțat la rangul preoțesc și vrea să lupte cu arma în mână ca simplul soldat.

— Să ne scoatem pălăria înaintea lui! — sunt de acord cu toții.

Societatea se împrăștie. Ne înțelegem însă că vom cina la hotelul Coroana.

Pe stradă se vând ediții speciale și orașul e ca un furnicar turburat. Parcă războiul ar fi pricinuit o mare destindere. Fiecare se simte de sine stătător, mare, de neînlocuit. Soldații nu-s ca vechii soldați, ci candidați eroi. În localurile publice atârnă înscripții în trei limbi: « Să ne păzim de spioni! »... Observam cu uimire aceste îndemnuri. Nici în minte nu ne-au venit spionii până astăzi. Firește, acum e războiu. Primejdioasă profesie, dar o plătesc bine. Fiecare știe câte-o poveste senzațională cu spioni, în care figurează femei frumoase, șampanie, amoruri, porumbei dresați, diplomați, generali, planuri strategice sau cel puțin secretele fabricii de tunuri a lui Krupp. O lume, de să nu crezi nici fratelui dulce! Altu-i războiul de acum, nu ca cel de demult. Nu-l putem nici cuprinde, ci înmărmurim în fața cifrelor. Serbia nu contează, dar acolo-i Rusia, marele tăvălug. Din nenorocire, am crezut că-i un popor sălbatec,

incult și eram convinși că hordele adunate cu biciușca vor pica cu milioanele în fața tunurilor noastre. Să-i dovedească mitraliera la secerat. Un popor fără vlagă, bigot și asuprit, care până-și face cele trei cruci obligatorii de mult l-am expediat în cea lume... Francezii nici ei nu-s un adversar serios. Astora le-am găsit defectul, că-s prea culți. Soldați slabi, istoviți, cari la cea dintâi încordare vor fi ofticoși...

— Minunate perspective, — își spuneau cu bucurie Ungurii orbiți de închipuiri, prin restaurante și cafenele.

În grădina dela Coroana e mare înghesuială încă decuseara.

— Ai cetit asta? — întreabă cineva, cufundat în cele mai noi ziare. — Minunate lucruri s'au petrecut la Pesta.

Băturile curg spumegânde, mulțimea murmură, viorile țiuie vioiu, chelnerii aleargă dela masă la masă, pe soldații cari stau pe la gard, îi îmbie cu bere și-i îndeamnă să nu cruțe apoi pe dușman. Când intră câte un ofițer e aclamat, iar ofițerul mulțumește cu înclinări ușoare din cap, în toate părțile, ca la teatru. Buna dispoziție se ridică din ce în ce. La un moment apare și prefectul. Trece numai prin local, schimbă ici-colo câte un cuvânt. Firește, e foarte ocupat cu treburile publice. E oficial discret și abia șoptește în câte un cerc:

— Numai atâta vă pot spune, că avem știri minunate, — și se grăbește, pentru că așteaptă instrucții telefonice dela Ministerul de Interne.

— Telefon, asta-i nimic, dar comandamentul a primit azi cel puțin zece telegrame cifrate, — observă cineva tainic.

Cu mare respect pronunțăm cuvântul: « cifrate »... Da. Asta-i lucru mare. Ce organizație admirabilă avem...

Cineva într'un patriotism spumegos se ridică pe o masă și rostește o cuvântare războinică entusiastă golindu-și paharul pentru cei ce merg în foc și trec prin toate infernele pentru libertatea maghiară. Mulțimea seminebună de însuflețire aplaudă, țigani lăutari cântă « mulți ani trăiască! » și paharele se ciocnesc. Nici nu se liniște sgomotul și un domn sac cu barba 'n cioc sare pe altă masă. În sgomot abia se poate înțelege, dar din cuvântarea lui se deslușește neîncetat... « deutsche Armee! » E de nedescris acel puternic « Hoch! » și « Hurrah! » care izbucnesc de pretutindeni. « Primașul » lăutarilor face cu ochiul bandei și răsună « Deutschland über Alles ». Ca un singur om se pornesc toți și cântă de se cutremură stâncile Carpaților.

Fețele radiază, cei mai simțitori plâng, vinurile grele tremură în mâini de emoția lăuntrică, femeile țipă de voluptate isterică, oameni străini cad unii în brațele altora și bătrânii funcționari și profesori spun că asta e o clipă istorică — și nimeni nu se gândeste că de fapt trei națiuni se logodesc cu moartea...

O clipă de liniște, în care ne domolim nervii și simțurile.

În liniște cade o fluierătură de tren. Fiecare știe că un nou tren cu soldați pornește spre front. Și prin sbuciumarea mașinei, care abia poate porni, se aude cântecul lor de bun rămas, dar în câteva clipe se stinge și cel din urmă acord de melodie.

Trenul dispare în noapte.

*

Ne consacram cu totul războiului. Viața individuală se pierde în marea colectivitate a fronturilor. Trenurile soldaților, care pleacă aproape în fiecare ceas, sunt ca și nervii, cari ne leagă cu frontul. Așteptăm nervoși întâile transporturi de răniți, să vedem un pic de sânge, să avem știri de lupte, un miros de pulbere de pușcă, un adevărat duduie de tun. Fără de acestea, ce înseamnă războiul? Ne plictisim de articolele de ațătare, de binecuvântările de steaguri celebrate de episcopi, de notele diplomatice și de declarațiile guvernului. Dacă e războiu, războiu să fie!

Trei națiuni se logodesc cu moartea

Întâile știri de victorie din Serbia le bagatelizăm. Luptele acestea nu au dimensiuni. Frazologia comunicatelor nu ne satisface. — Dușmanul a fost respins... A încercat un atac... Înălțimea a ajuns în mâna noastră... Nu așa ar fi trebuit scrise.

Dimpotrivă, cam așa: «Trupele noastre eroice, călcând prin sânge, la lumina satelor aprinse, într'un foc de tunuri dușmane grozav, așa zicând cu mâna goală, au măturat din calea lor dușmanul într'un atac fără pereche în istoria universală...».

Abia trecură câteva săptămâni și apărură «lista de pierderi» și întâii răniți. În coloane lungi se ceteau numele. Care mort, care rănit. Dar e firesc lucru în războiu. Nici nu ne gândeam că după fiecare nume stau vieți, soție, copii, părinți, logodnică, visuri, planuri, câte o mică lume, și acum toată această lume au năruit-o acele nevăzute bucățele de plumb. Atunci încă nu știam, cum în fiecare om a fost împușcată o lume, cu fiecare mormânt se prăpădea o bucată de țară.

Pe răniți îi purtam ca pe palme. Îi desmierdam, îi răsfașam cu tot binele, mai că-i omoram cu dragostea. Cei rămași acasă invidiau pe cei cu un braț. Femeile fugeau la spital, ca surori. În lunile cele dintâi ne veneau numai «convalescenți», ușor răniți, cari mai mult șchiopătau pe corso, și fiecare își avea istoria sa de pe câmpul de războiu, pe care o spunea simplu și cumpătat.

— Numai atât e greu, până trece omul prin botezul de foc, — așa ziceau... Glonțul de armă nici nu contează. Le zicem viespi. Gloanțele dum-dum sunt primejdioase, că sfârtecă, sdrobesc. Dar în privința asta ne scutește convenția dela Geneva. De mitralieră și de șrapnel se apără omul în tranșee, dar granatele... pustiesc amarnic.

Muscari-s buni copii, dar Sârbii sunt strașnici flăcăi, ne spune unul...

Cei dispensați nici nu cutezau să iasă din casă în aceste zile de glorie.

— Durere, sunt indispensabil, se scuza, când câte o domnișoară îi interpela cu năsuțul ridicat. — D-ta, Titi, când te duci pe front?!...

Viața, concepțiile s'au devalorizat. Cine, din întâmplare avea mai multă minte, decât întreaga lume înnebunită, acela era sau evreu sau mișel. Noi preoții eram excepții. Umbre zadarnice de spital, cărora le mergea foarte bine în dosul frontului. Câteodată fac liturghii solemne, țin cuvântări de însuflețire flăcăilor, îi împărtășesc de deslegare generală, înmormântează, conduc matricule, dar în linia de foc nu ajung. În limbaj militar sunt «ciocli», cari se feresc de «moarte eroică»...

Leacul morții este Crucea Roșie. Eminentă instituție e organizată până în cel din urmă sat, dar deocamdată nu prea are de lucru. Un om de spirit a și făcut o glumă despre ea. — O nevestă dela țară i-a adresat următoarea scrisoare:

«Prestimată Doamnă Crucea Roșie!... Fii bună și mă vestește cu milă de moartea soțului meu...».

În deobște nu ne prea gândim la moarte. Nu simțim ce se ascunde într'adevăr după expresii comune ca acestea: glonț prin plămâni, ruperea osului, ruperea gâtului, ruperea șirei spinării, pușcătură prin falcă, și-a pierdut ochiul, sfărma-

turi de grante i-au pătruns în spate! » Nu-s încă destul de aspre aceste expresii sau nu-s destul de colorate. Cu totul altfel ar suna dacă s'ar zice: «O singură dără roșie pe fruntea-i albă ca zăpada...» «A sburată plumbul prin inima soldatului...» Sau dacă cineva în loc de adjective poetice ar vrea să vadă realist grozăviile câmpului de războiu, ar spune așa: «Membrele sfâșiate amestecate cu sdrențele sângerânde s'au agățat de ramurile dudului ciung din dosul nostru... Soldatul simți deodată o căldură voluptoasă în partea de jos a trupului, când baioneta îi pătrunse sub șold. Se uită lung la dușmanul său și muri...».

În curând sosiră și aceste «colori»... Războiul își arată curând adevărata față. Jumătate lumea se scâldea atunci în sânge și spitalele se umplură repede. La început transportau pe bieții răniți numai noaptea din trenurile Crucii Roșii, care veniau în taină, dar mai târziu puneau pe peron pe oamenii-schelet, palizi, ca moartea. Doamnele mai delicate, care din patriotism entusiast se îmbulziseră în spitale, acum fugeau cu groază scoțându-și șorțul de soră de caritate. Veneau țăranii sângerăți, «materialul» de războiu.

— Eu nu îngrijesc decât ofițeri, — se scuza câte una.

— Nervii mei nu suportă și la sfatul medicului trebuie să mă retrag, — se lămurea alta.

Din norocire sârmanii soldați nu auzeau, nu știau că, jertfindu-și viața, cu sângele vărsat, cu rănile lor, stricau toată poezia războiului. Ei horcăiau numai, sufereau, agonizau, aiurau sau încremeneau de moarte pe un pat ori pe pământul săturat de sânge.

Cel din urmă lucru, care ne plăcea din războiu, erau îngropăciunile militare. Ele aveau atracție și ne mai împărtășeam din pompa lor întunecată. Mai aveam vreme și voie să punem la cale actul îndoiat al mării drame. Îleșeau companiile de onoare, muzica intona marșul funebru al lui Beethoven, tobele învelite în negru sunau înfundat, armele întoarse spre pământ jeleau și mii și mii veneau la cea din urmă cinste dată soldatului mort. Era frumos când la marginea mormântului răsunau cuvântările, și soldatul cel viu se adresa celui mort:

«Camarade! Abia îți vei începe poate somnul de veci și te vom urma. Ne vom culca unul lângă altul în tranșeele veșniciei — pentru patrie...».

La sfârșit, puneau la căpătâiul mormântului o cruce de stejar, pe care era scris:

«A murit moarte de erou pentru patrie».

— Ce distincție frumoasă! ziceam eu cu convingere.

Apoi porneam către casă veseli. Muzica zicea de obicei un marș sprinten pentru picior. Soldatul așezat nu auzea, iar nouă ne cădea bine.

În curând sosi timpul, de se banalizară și înmormântările. Își pierdură farmecul. Mulțimile

lipseau. Cine are vreme să însoțească la cimitir pe toți soldații nenorociți? Și muzicile militare erau pe front să învieze acolo eroismul. Lipsea și compania de onoare cu frunza de stejar la coif. Ingropau, cum puteau. Înainte era purtată o cruce mare goală, apoi venea preotul, după el carul cu sicriul de scândură de brad nedată la rânda — de multe ori câte două, trei pe un car — în urmă tata, mama, soția sau câțiva copii rău îmbrăcați, cari plângeau cu lacrimi pe cale. Cel mult aruncam o privire la convoiul grotesc. Până nu mor eu, moartea nu interesează și nu are însemnătate.

Tricolorul începu să se sfâșie de pe ochii noștri. Începurăm să ne înăsprim după firea războiului. Soldați murdari, păduchioși, umblau droaie pe străzi, slăbiți, flămânzi, cu obraji scofâlciți, cu mantalele găurite și sgriburind de frig iarna, iar vara înnegriți de febră, înghesuindu-se în sălile de așteptare de clasa a treia, pe jos sau pe bănci, suđuind în azuzul tuturor, dacă nu cădeau rupti de foame sau de somn. Nu era o priveliște încurajatoare. Acum nu-i mai așteptau doamnele subțiri cu băuturi răcoritoare și cu țigarete, nici fete mari cu pieptul tare, ci îi așteptau jandarmii, sentinelele din gări, cari neconținut le cereau legitimațiile... Nimeni nu mai era curios să le asculte pățaniile. Fiecăruia ne era destul necazul propriu.

Trecură vremile frumoase. Bucatele scăzuseră. Comisia de rechiziții umblau prin țară și duceau tot ce le pica în mână. Au rechiziționat toți caii, cari mai puteau mișca, au dus tot fânul, ovăzul, grâul, mălaiul, cartofii, nelăsând decât câteva kilograme pentru ai casei. Se isprăviseră zahărul, tutunul, petrolul, făina, laptele, pâinea, carnea, untura și toate se scumpiseră. Oamenii de omenie flămânzeau, iar furnizorii de războiu se îmbogățeau.

— He... războiul! — ziceau uscat autoritățile celor disperati.

În cele din urmă izbucni nemulțumirea.

— Dar nu se va mai sfârși niciodată?!

La început îi dădeau « cel mult trei luni », mai în urmă șase luni. După vorba împăratului Wilhelm, la Crăciun vom fi uitat de mult războiul, și iată că ține de mai mult de un an și se întetește mereu. Italia, vechea aliată, s'a întors în contra noastră, America s'a amestecat și ea, România stă în cumpănă. Multe sute de milioane de oameni stau înarmați. Pustiirea, mizeria, moartea, primejdia, desperarea, foametea, epidemia, toate au căzut asupra noastră. Poate și Dumnezeu urgindu-ne a aruncat în grumazi hățurile lumii.

A venit rândul și al celor mai bătrâni. Trenurile lor nu le mai înflorea nimeni. De pe vagoane au șters sângele vărsat, urarea « trăiască războiul ! » — și nu se mai cântă acum: « Stai, numai stai, câine de Sârb! »...

*

Înainte tragediei ne mai trezirăm odată pe neașteptate.

Și la mine a dispărut virtutea străbună. Nu mai umblam cu orice preț să mă duc la războiu. Visul dispăruse, dar trezirea m'a ajuns în împrejurări neobișnuite.

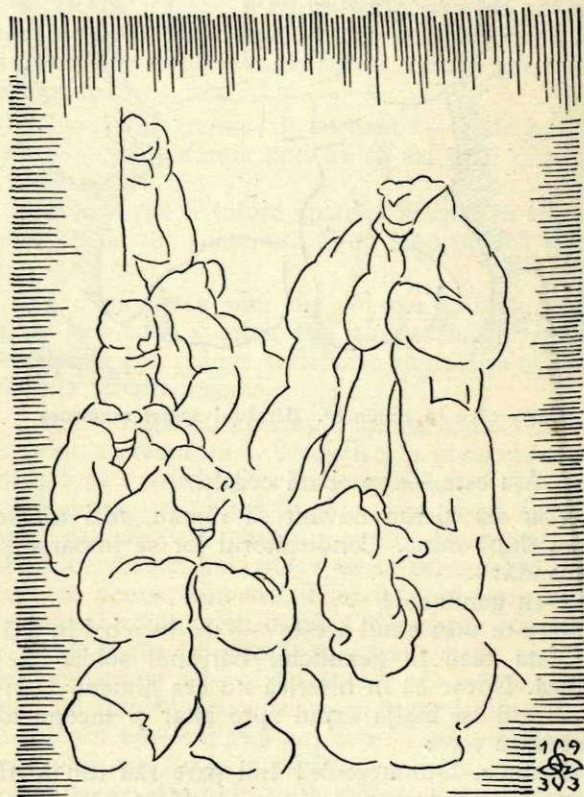
Într'o zi, foarte de dimineață, mă trezi din somn fătul bisericii, spunând că soldați, cari trebuie să plece, ar dori să se spovedească și să asculte liturghia, dar acum, căci la șase și jumătate le pornește trenul.

Peste câteva minute eram în biserică. Treizeci, patruzeci de soldați bătrâni năvăliră în sanctuar. Nu se așezară în bănci, ci stăteau unul lângă altul, ca o delegație. Îndată mă îmbrăcai cu cele trebuincioase și mă dusei în scaunul de mărturisire. Soldatul încărunit din frunte mă opri cu un gest.

— Numai eu vreau să mă spovedesc... dar aici în public.

— Dar, omule, — îi zic, cu mirare, — asta nu se poate. Biserica a desființat de multe veacuri mărturisirea publică.

Glotașul meu făcu un semn de nepăsare din buze.

Soldați înghesuindu-se în sălile de așteptare de clasa a treia

— Asta n'are aface. Eu vreau să mă spovedesc, nu numai în numele meu, ci și în numele camarazilor, cari sunt aci. Ei m'au însărcinat cu asta.

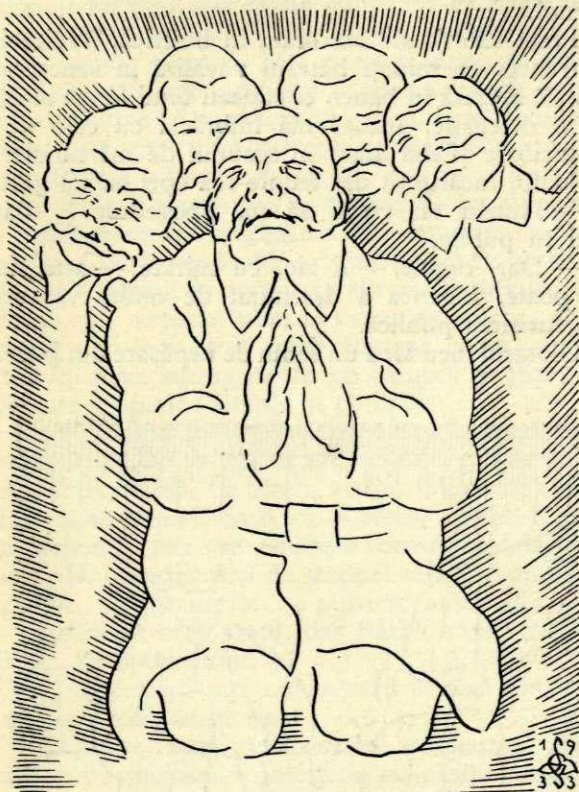
— Așa este, — aprobă ceilalți.

— Vreți lucru cu neputință, — și îi cercetam, oare nu-s beți sau nebuni? Nu cunoșteam pe niciunul

din ei. Și-mi ziceam: dar dacă toată noaptea vor fi petrecut și acum se pregătesc să facă o glumă sacrilegă? Soldații stăteau trști, serioși, gravi, unii chei, cumpăniți, cumiți la înfățișare. E adevărat că le sticleau ochii și că erau palizi, nervoși.

— Imi pare rău, dar la astfel de lucruri nu pot fi față, — și trecui în altar.

Ceata căzu în genunchi. Bătrânul soldat asemenea

— Așa este, — aprobară ceilalți.

N'au zis niciun cuvânt să rămân, nici nu se uitau după mine. Conducătorul lor se întoarse și comandă:

— În genunchi!

Oare ce vrea omul acesta? — mă întrebai în ușa.

Ceata căzu în genunchi. Bătrânul soldat asemenea. Noroc că în biserică nu era nimeni. Conducătorul își înălță capul spre altar și începu să vorbească tare:

Doamne, Dumnezeule! Imi pare rău din toată inima și mă doare că și eu am făcut păcatul să mă bucur de războiu! Ținut-am vorbiri ațățătoare! Pe cine numai am putut, l-am trimis pe câmpul de luptă, pe dușman l-am urât și sufletul zilnic mi l-am pustiit. În serviciul meu am luat asupra-mi lucrul a trei oameni, numai să poată pleca mai repede pe câmpul de luptă. Doi dintre ei au murit, unul a orbit. Toți trei cu familie, soție și copii, cari acum sunt în cea mai mare mizerie, pentrucă s'a

prăpădit cel ce le câștiga pâinea. Eu am fost uci-gașul lor... Aceștia sunt despre cari știu, dar cine știe, câți vor fi pe cari eu i-am gonit pe front cu vorbele mele, cu scrisul meu, cu faptele mele, pentru ca să sporească, cu trupurile sfâșiate și cu viața stinsă, mormanele de cadavre. N'am avut milă de nimeni. Am pismuit dela văduve și dela orfani, acele câteva coroane ce le primeau, numai pentru ca să rămână mai mult pentru războiu. Aș fi vrut să iau și cea din urmă bucată de pâine, numai să putem ucide și învinge.

...Numai aceasta iartă-mi-o, bunule Dumnezeu, pentrucă nu pot cu așa cuget să mă duc între soldații cei ce sufer. Imi pare rău și mă pocăesc, că m'am bucurat de războiu...

Bietul soldat greoiu plângea, pe obraz, pe mustățile lui îndesate luceau lacrimile. După cum am aflat mai târziu, pe ceilalți i-a chemat numai ca să-i fie martori acestei spovedanii de păcate. La început ascultau curioși, dar se cutremurără de adevărul cuvintelor primejdioase. Fața li se schimbă buzele li se innălbiră și încremeniră, ca trăsniți, sub muștrările conștiinței, care le lumina mintea.

Nici nu băgai bine de seamă, când isprăvi bătrânul oștean; priveam numai la grupa cufundată în sine, amețit de impresiile neașteptate și nu puteam nici vorbi, când se ridicară și ieșiră tropăind din biserică.

Fug după ei și-i chem, — îmi veni în minte dar apoi resemnat am renunțat la acest gând. Multă vreme mă frământai cu mintea în ușa altarului, apoi mă dusei încet până la el și căzând pe treaptă în genunchi, alb ca un mort, am strigat și eu:

— Dumnezeule! Din toată inima îmi pare rău și mă doare că și eu m'am bucurat de războiu!...

*

Și școlile trebuie schimbate în spitale. E lipsă și de preoți. Câțiva preoți mai zeloși au îndrăsnit să intre în tranșee ca să mângâie pe soldații în suferințele lor.

— Au izbutit să moară, — se spune despre ei în batjocură.

În general, preoții pe front nu se bucură de prea multă considerație. Mulți și-au uitat de sine. Câțiva au ajuns în spital, între bolnavi de boli lumești. Cu aceasta și ceilalți au pierdut orice respect. Frazele patriotice sunt urgisite înaintea soldaților, iar ceremoniile nu mai au efect. Și cel mai prost țaran își dă seama de contrazicerea din întrebarea: « Acum Dumnezeului cui ajută? » Preotul francez se roagă pentru Francezi, cel german pentru Germani, italianul pentru Italiani, ungurul pentru Maghiari și fiecare cere pe Dumnezeu pentru nația sa. Un catolic ucide pe alt catolic, un reformat pe alți reformați, ura și mișelia spumegă, toate păcatele ce se pot închipui, se săvârșesc: se fură cu o cruzime diavolească, se ucide, se fac blestemății, se minte oficial, și capii bisericești consfințesc ne-

dreptățile cele mai strigătoare la Cer, scrisori pastorale asmuță, și în numele bisericii se propovăduște de pe amvon, în biserici, că trebuie ucis dușmanul și cu cât distrugem mai mulți, cu atât mai plăcut lucru este lui Dumnezeu. Ei dovedesc aceasta cu Cristos și cu Evanghelia lui. Apar cărți care explică omenimii sguduite punctul de vedere al lui Dumnezeu despre războiu. Poporul însă cere răspuns la problema chinuitoare, ar vrea să-și recâștige credința clătinată, să știe unicul, ultimul și marele adevăr, de aceea și pe mine mă interpelează oriunde mă întâlnește:

— Este Dumnezeu?... D-ta trebuie să știi, de aceea ești preot... Dacă nu este, atunci suntem în rânduială, toate le înțelegem, dar dacă este, cum le poate suferi toate acestea?

În zadar deklam eu despre veșnicele, marile puncte de vedere și arăt valorile permanente ale perspectivelor istorice; nu fac decât să-i împing spre noi păcate pe oamenii disperati. În adâncul sufletului simt și eu că au multă dreptate.

Nu-mi rămâne mult timp de frământare. Dieceza a fost și ea încurcată de războiu. Pe preoții duși pe front trebuie să-i înlocuiască, munca trebuie împărțită. Pe mine mă trimit într'un oraș aproape de front, de unde văd deadreptul în gura sângerosului războiu.

Cu mari greutate îmi pot ocupa noul post. Am nevoie de tot felul de legitimații, și de abia am putut să-mi duc într'o ladă cele mai necesare lucruri, rufărie și câteva cărți. A trebuit să mă despart de mama și de frați, de cari mă îngrijeam până aci. Leafa încă e slabă, deabia acopere lipsurile. Trebuie să mă lupt cu cele mai grele griji materiale. Șeful meu e om bogat, are patru-cinci camere aranjate, mobile antice, mătasuri, în pivniță vinuri și șampanie. Om sgârcit, trăește pentru sine, fără suflet. Din întâiul minut nu mă poate simpatiza. Cu toți înaintașii mei a stat pe picior de războiu, chiar înainte de războiu, deci și în mine nu vede decât un nou dușman. Iși teme parohia. În față e curtenitor, manierat, dar îndată îmi declară că masă nu-mi poate da. Mobilele mele nu mi le pot transporta, căci trenul e numai pentru front. Bani nu am să-mi cumpăr. Leafa e de 60 de coroane pe lună, onorariul pentru orele de catecheză mi se plătește dela Stat numai semestrial. Patruzeci de coroane trimit mamei, din douăzeci trăesc eu. Întâiul lucru: desființez gustarea de dimineață și cina. Stomacul chiorăie, iar eu mândru fac și lucrul șefului, care îndată încep dușmănia fâțișe. Mai întâiu îmi luă patul, pe care mi-l împrumutase. Imi fac așternutul pe podele. Lada cu rufele mi-o pun în mijlocul camerei, drept masă, și așez pe ea o cruce. În curând se face frig. La foc nici gândi nu pot. Flămând rabd și-mi fac datoria, dar nu-mi iese din cap gândul: oare de aceea am învățat, am lucrat, m'am chinuit, ca nici felia de pâine să n'o am?! Aveam autoritate

înaintea preoțimii pentru capacitatea mea intelectuală și pe conștiința mea pot spune că om mai drept, mai sincer decât mine nu se prea găsește și dela biserica mea eu nu merit măcar un pat de scânduri. Lingușitorii, proștii, rafinații, fariseii, cari se zic sfinți, dar se desfată îmbuibăți cu gospodinele lor, trăesc în belșug. Lor li-e nasul roșu de vin, mie de frig.

Intr'o noapte n'am putut dormi de loc, pentru că parohul a dat masă epitropilor bisericesti și lăutarii au cântat până dimineața. Când mă grăbeam de dimineață la liturghie, găsesc contrabasul rezemat de ușa cancelariei, parc'ar fi un om beat și-ar dormi în picioare sau s'ar uita la afișul de pe ușă: « Ore de serviciu 9—12 ». Sunt curios și eu până când voiu putea birui cu lucrul și cu răbdarea. Pe preot nici în seamă nu-l iau. Numai în taină intrigheză în contra mea. Se teme de mine, și fizicește și intelectual.

În sfârșit, foamea și frigul mă răpun. N'am un ban. Imi înving revolta sufletească și întru umilit la paroh.

— Vă rog frumos, d-le protopop, aș avea nevoie mare de ceva bani, douăzeci, treizeci de coroane, ca avans sau împrumut. N'am ce mânca, n'am cu ce face foc.

— Douăzeci, treizeci de coroane? — râde batjocoritor. — Ce garanție poți da că vei plăti cândva acești bani?!...

Fără o vorbă îi întorc spatele, înainte să mi se întunece de tot conștiința și să izbucnească pornirea de a lovi.

Din clipa aceea nici nu ne mai salutăm, dar slujim împreună și zilnic ne cuminecăm cu trupul Domnului. Imi plânge sufletul în mine, îmi plânge credința și convingerea.

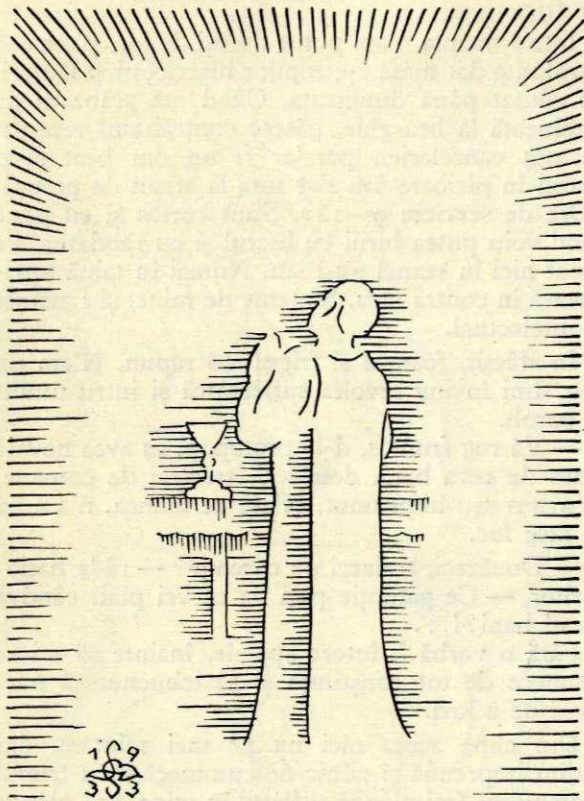
Trimit o rugare la episcopul militar să mă trimită pe front. Cererea mi se retrimite cu observarea că altădată să o trimit pe cale ierarhică.

Mă gândeam să mă îmbrac civil și să fug la front, dar deodată vine un ajutor neașteptat. O mamă desperată îmi aduce cinci coroane să fac liturghie pentru fiul său. Dau fuga la restaurant și încep să mănânc cu lăcomie. Deasupra fripturii mârâi de parfumul cărnii, ca o fiară, și de nervos abia am vreme să mai tai carnea. O mănânc cu ochii, cu mirosul, cu gura și cu toate simțurile și nu mă pot opri cât mai am bani. Ziua următoare trece mai ușor, dar în cealaltă stomacul poștește și mai de nesuferit. În zadar pândesc după femei cu liturghii. Nu vin. Și acum credeam că, prin mame și soții, în desperarea și întorcerea lor spre Dumnezeu, voiu putea să mă satur măcar odată pe zi. Am încercat să-mi socotesc starea ca un preot, să urmez pilda sfinților, să mă refugiez în lumea minunată a desăvârșirii sufletești și a sfințeniei vieții, dar de câte ori îmi venea în minte popa cu burta doldora de vin, care se îndopa în

cealaltă cameră, puteam mai curând să mă fac drac, dar sfânt nu.

Din zi în zi deced sufletește. În cap mi se învârtesc planuri pe jumătate nebunești și abia mă pot scăpa de închipuirile unei fantazii fără frâu. În școală privesc cu pizmă când copiii își fac gustarea

Doamne, tu știi de ce-o fac, iartă-mă!

de zece, din cele aduse de acasă. Trebuie să fac eforturi ca să nu le-o smulg din mână. Cunoscuți, dela cari aș putea cere, nu am. A fura tot nu pot. Episcopului în zadar i-aș scrie. Nici eu nu aș crede toate acestea dacă n'ar fi așa de serioasă realitatea. Dacă mai ține mult, negreșit îmi pierd mințile. Forța corporală și organismul meu de fier mai îndură lipsurile de tot felul. Cultura însă și spiritualitatea mă părăsesc de tot. Sudălmii funeste și blestemuri chinuitoare se ridică înlăuntrul meu, cum puține se vor fi alcătuit la fel într'un suflet omenesc. E o adevărată odihnă, când mă torturez numai și-mi pun întrebarea:

— Pentru ce toate acestea?

Părăsit de Dumnezeu, de oameni, de toți, îmi pare rău de o sută de ori că m'am făcut preot.

În loc de pâine îmi mănânc sufletul.

Prăbușirea totală mi-a venit pentru că am mâncat.

Am avut gândul în cea dintâi zi, dar m'am îngrozit de el; numai în paroxismul foamei am cutezat să-l realizez.

Era la amiază. Oamenii stăteau la masă. Oricât de puțin, dar fiecăruia îi rânduise Dumnezeu ceva, numai mie nu. Oamenii mâncau, eu mergeam la plimbare. Pe drum mă gândeam la arome de mâncări, la supe bune, la fripturi, la prăjituri și la alte bunătăți ale pământului. Pofta cea grozavă făcea ca înaintea ochilor înnegurați să răsară ca în realitatea fizică mâncările. Iar foamea ideală, ca să-i zic așa, e mai greu de dus decât cea trupească. Era târziu după amiază, când m'am întors în oraș. M'am dus de-a-dreptul în biserică. În altar m'am îmbrăcat în odăjdii, am luat cheia cea frumos aurită a tabernacolului și am scos de sub acoperământul de mătase potirul de jertfă. Era plin-plinut cu azimă. Era să cad de înfiorare. Câteva clipe stătui la îndoială, apoi îmi ridicai ochii spre cer și zisei către Atot văzătorul Dumnezeu:

— Doamne, tu știi de ce-o fac, iartă-mă!

Inchisei ochii și cu două degete luai azima și o mâncai... Nu o mestecai, cum se zice la liturghie, ci o mâncai. O mâncai, pentru că eram flămând, și nu mă oprii până ce sfântul potir nu se goli...

Apoi căzui în fața altarului, ca de atâtea ori în viața mea.

A doua zi parohul mă întrebă, ce s'a făcut atâta sfântă azimă pregătită?

— Am mâncat-o...

— Nelegiuitule! — zise îngrozit.

Râsei așa de crud, că fugi înfricoșat din camera mea.

Știam că mă va denunța, dar eram pregătit pentru orice. Zilele treceau și dela episcop nu-mi sosia nimic. Eram acum mai liniștit. Incepea o lună nouă și iarăș aveam cele douăzeci de coroane. Mamei îi scriam scrisori îmbelșugate în informații despre starea mea excepțional de bună.

N'am avut parte de frământări îndelungate, căci zilnic mă amenințau alte primejdii. Frontul nord-estic se clătina. Refugiații, evrei galițieni cu bărbi îmbâcșite, țărani rusneci groaznic de hărtăniți, femei chinuite de spaima continuă, de dorințele animalice ale bărbaților, copii sărmani, au nămolit orașul. Murdăria orientului se tâlăzuia în realitatea goală a mizeriei și păcatului. Drojdia omenescă ostenită, găfâind, murdară, plină de paraziți, care seamănă ciuma pe unde trece. Oastea sură de guzganii fugărită, hărâind în toate limbile, ciocnindu-se, certându-se, urlă noaptea pe străzi. Într'o zi dispar fără veste. În urma lor rămân numai zdrențele lepădate și un preot, care cere frățeste, în numele lui Cristos, găzduire și sprijin. Barba îi este pârliță, pe față îi învinețesc rănile, pe grumaji roiu de pișcături de pureci, unghiile murdare și arătându-și gura maltratată, se silește să fie priceput într'o limbă germană stricată că abia a izbutit să scape din ghiarele Rușilor, dar și așa i-au smuls dinții de aur. Protopopul îi aruncă acolo câteva coroane și-l pofteste să plece sub un pretext oarecare. Multe tragedii se și sfâr-

șesc aici și câte un cadavru rămâne cu fața căzută în noroiul drumului pustiu.

Circulă știri înspăimântătoare, dar nu cădem în cursă. Avem noi semne sigure, când se întâmplă ceva pe front. În astfel de împrejurări, mai înainte de orice, se transportă spionii. Vreo cincizeci de oameni sunt zăvorâți în localul școlii civile. Se înghesue toată vremea, cap lângă cap, după geamul cu gratii duble. În caz de pericol, îi mână în fugă la tren. Sunt între ei domnișoare fine din familii distinse și troglodiți, conducători de Ruși, vânați din munți fără nume, abia acoperiți cu câteva petece, prin care li se vede pielea. Altă dată alarma ne sperie din somn, populația își ține gata de drum lucrurile mai de preț și așteaptă cu inima strânsă, de-o fi nevoie, să se refugieze. Nu-i voie să se aprindă lampa, pentru a nu da țintă sigură dușmanului pânditor cine știe unde. Incordarea ține zile întregi. Auzim neîntrerupt vuetul luptelor, bubuitul tunurilor și, privind din turn, se văd la orizont jocurile luminilor, parcă ar fi stele căzătoare. Avem, de asemenea, semn sigur, când resping atacul. În același caz, sosesc răniții cu sutele. Pe peron de abia te mai poți mișca printre trupurile omenești, sfârticate, neputincioase; trântiți pe spate, sunt nevoiți să privească neconținut cerul și sunt jumătate înghețați pe pământul rece. Cineva se ceartă cu comandantul:

— Vă rog să-i duceți mai departe! N'avem unde-i pune. Sunt pline și coridoarele...

Vocea cealaltă răspunde răgușit:

— Eu îi cobor, iar voi faceți cu ei ce știți. Am ordin să las aici o sută douăzeci. Mai departe vă privește.

Locuitorii își povestesc fericiți:

— Nu-i nimic. Au sosit o sută douăzeci de grav răniți.

Iar când mână prin oraș turma de prizonieri, nici nu ne mai interesează frontul și aflăm indiferenți că primejdia a fost mare. Ne-am obișnuit și ne-am făcut nesimțitori. Poate că nimănui nu-i trece prin gând că și în cel mai răslețit sat duce cale de sânge. Sânge, pe care l-au vărsat milioane de soldați.

Un eveniment mult mai mare e că vine regele, care a vizitat frontul și, în trecere, se odihnește în oraș. Orașul e curățit ziua-noaptea. În spitale, răniții capătă cearșafuri curate și bandaje ca neaua, un pluton de bărbieri rănește barba de săptămâni a soldaților morți pe jumătate, comandanții sunt nervoși, surorile învață câteva răspunsuri nemțești, ca să știe să raporteze, dacă Maiestatea Sa le va distinge cu vreo întrebare. Nu va fi nicio încurcătură, căci se știe dinainte ce obișnuiește să întrebe domnitorul.

Automobilele confortabile într'adevăr au intrat la ora arătată, dar regele nu dorește să se odihnească în oraș. Ia doar o scurtă gustare. Mulțu-

mește curtenitor, cu o adiere de mână, la ovațiile mulțimii ținută departe, și gonește mai înainte. Parada nu s'a mai ținut, cei ce așteptau pe regele își schimbă hainele îmbufnați, răniții horcăe mai departe. Și eu îmi arunc în colț uniforma de preot militar și trag tot ca ieri în jugul Domnului, care începe să-mi fie din ce în ce mai nesuferit. Dacă aș fi avut cu ce, — aș fi fugit de mult.

Soarta mi s'a îndreptat într-o câțva. Enoriașii au aflat că flămânez și primesc zilnic poftiri la cină, pentru care eu nu pot da nimic în schimb. Oricât se ostenesc să-mi îndulcească starea, obrazul îmi arde într-o neîntreruptă rușine. Era mai bine totuși să flămânez liber și neatârnat, decât să mă satur din mila altora, să rămân îndatorat tuturor și să-mi jertfesc de tot conștiința de om pentru câteva bucăți de mâncare. Joc rolul omului nepreocupat, al preotului umil și, ca un bufon în reverență, mă silesc să-mi arăt recunoștința și să-mi fac să petreacă binefăcătorii, cari îmi cumpără ființa trupească și sufletească pentru câte o seară. Mă învăț curând, unde trebuie să fiu cu spirit, unde simțitor, sau cufundat în sentimentalism, cui trebuie să-i spun glume și anecdote, sau cui trebuie să-i laud copiii și să-i fac să se producă, la care doamnă e voie să-mi arunc privirea încântată și să-mi cer îndată iertare, roșind ca rava, că am cutezat ca preot să-mi îngădui așa ceva, apoi când să stau supărat și să las ca doamna fericită de un compliment al meu, să-mi zică tainic și în cuvinte parfumate:

— Vai, nu fii copil, precinstite Părinte!

Mă produceam cu științe naturale, cu estetică, muzică, literatură, politică, poezii, cântece, modă, teologie, cu tot ce-mi puteam plăti mesele. Deschisesem un fel de băcănie spirituală și sufletească.

— E un tânăr modern și cult, — așa mă laudau între ei credincioșii. Ajunsei la modă. Domnii, unul după altul, îmi întorceau vizita și se opreau uimiți văzând lada pusă în loc de masă, și fereștrele cu flori de ghiață. Pe perete atârna de un cuiu haina mea de toate zilele așa de aidoma, parcă m'aș fi spânzurat.

— Nu binevoiați a lua loc? — făceam spirite ironizând propria mea soartă. Și poftiți să vă țineți pălăria pe cap. La mine e obligator.

— Ce înseamnă asta? — întrebă indignat administratorul financiar.

— O stare de tranziție, — îl linișteam eu. Sperăm că, la vară, cel puțin, nu va fi frig.

— Dar e de nesuferit! — se revolta consilierul silvic.

— Puțin la început — zâmbeam eu... — dar se obișnuiește omul...

— Și ce zice Episcopul?

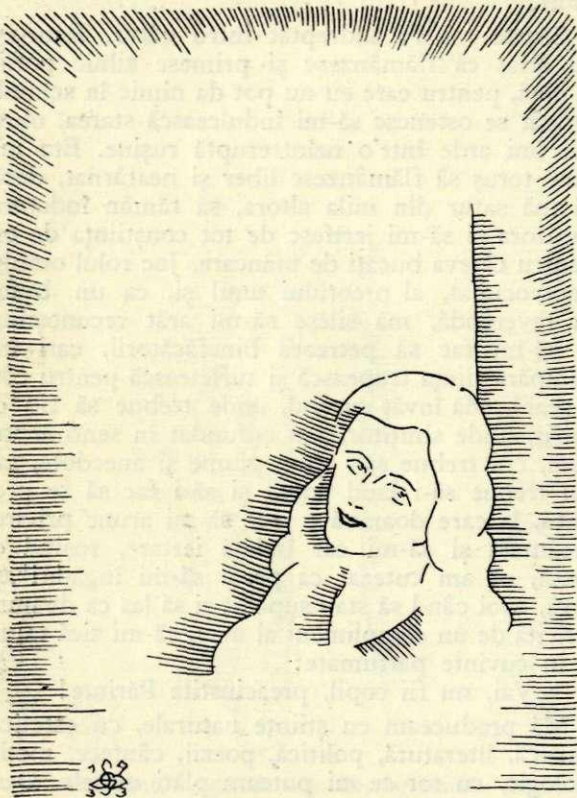
— Așteaptă, să vadă ce zice comunitatea bise-ricească.

— Mă voiu îngriji de D-ta, — mă liniști primul episcop.

Și s'a ținut de cuvânt. A convocat ședința episcopalească și a ținut o cuvântare revoltată în sprijinul meu.

Peste o săptămână primii o scrisoare dela episcopie, prin care eram îndemnat să mă rețin să

Vai, nu fii copil, preacinstite Părinte!

agit credincioșii, să turbur pacea comunității, pentru că nu poate fi vorba ca o situație așa de importantă și plină de răspundere, cum era conducerea unei parohii de oraș mare, să-mi fie încredințată mie, și nu voiu putea ajunge să o obțin niciodată cu astfel de mijloace cu totul condamnabile. De aceea să renunț la asemenea planuri deșerte, pe care le-a promovat, se pare, și bunătatea Preaonoratului protopop, ci să mă țin întru toate de îndrumările părintești ale acestui vechiu și încercat fiu al bisericii și să-i urmez pilda... Mi se imputa și purtarea de tot prea lumească, pentru că nu se cade unui preot a veni acasă tot după miezul nopții, de pe la cini și de pe cine știe unde...

De altfel, pentru acoperirea cheltuielilor și-am trimis un ajutor extraordinar de o sută de coroane și te fac atent că, părăsind ușurătatea tinerescă, să întrebuințezi banii pe lucruri utile și salutare...

Scrisoarea am pus-o bine, iar banii, cât ce-au sosit, — i-am aruncat în caseta bisericii. Acesta e un loc destul de salutar. La casetă era aplicat, cu un aparat destul de viclean, un cap de înger de lemn. De câteori se puneau bani, mulțimea, închinându-se de repetate ori.

Când la sfârșitul săptămânii, între doi martori, am constatat cuprinsul casetei, văzând hârtia de o sută, fătul bisericii, fericit, zise:

— Tare l-a ajutat Dumnezeu pe cineva, de așa de bogat i-a mulțumit.

Am încetat să mai iau parte la cini. M'am închis în camera mea și mă gândeam, ce visuri naive și deșerte au fost acelea pentru care mă făcusem preot.

În preajma Crăciunului iarna se făcu tot mai aspră, frigul tot mai de nesuferit. Într'o dimineață mă trezii înfiorat. Trupul istovit de obosit, brațele deabia mi le mișcam și fiecare mișcare mă durea.

— Asta-mi mai lipsia, să mă bolnăvesc, — zisei în mine speriat.

Nu-mi mai era frig. Aveam febră. Singur, părăsit, zăceam pe pământ. Nu era cine să-mi dea un pahar de apă. Spre norocirea mea, către seară a intrat fătul bisericii. Un om sărac, necăjit, cu mulți copii, care nici unguște nu știa bine:

— Mata peteac? mă întrebă el cu compătimire.

Respirația înfierbântată aburea în val gros. Pe pereții camerei înghețate se alegea ici-colo bură.

— Aci fric la om peteac...

— N'ar strica un pic de foc, — admiteam eu, — dar nu-i cu ce.

— Io fura lemn dela Tomnu și faci foc pine. Mata cui use, Tomnu nu poți vine luntru. Așa?

— Dar, dacă te vede Domnul protopop te dă afară și te închide în temniță, — îl speriai.

— Tunci nu fura, — zise speriat, și voiă să fugă.

Totuș, fă-mi puțin foc! — zisei amărit.

— Cum faci?...

— Acolo lângă perete sunt niște cărți... Lucruri vechi. Le putem arde. Cel puțin atâta folos să am. Adu-le liniștit.

Fătul ascultă. Curăță cenușa și căută chibrite.

— Stai numai! Trebuie ceva de aprins.

— Asta papir, prinde, — zise uitându-se nedumerit la mine.

— Dă-mi haina.

Mi-a dat-o. Imi caut diploma și i-o dau.

— Aprinde cu asta!

Nu cuteza să se împotrivescă.

— Cetește mai întâiu titlul cărții, apoi pune-o pe foc!

Luă un alt volum și ceti silabisind:

— Noldin.. Theologiae moralis.

— Foarte bine! Sunt 4 volume.

— Ce seamna?...

— Morala, — zisei râzând.

Fătul își puse palma pe sobă și o încercă de căldură.
— Nu calzit..
— In lumea de azi nici nu poți aștepta asta dela ea! — Pune alta!

Luă nervos altă carte.

— Ce-i?

— Dogmatica..

Nu știa ce e. Nepăsător a sfâșiat-o și a pus-o pe foc. Când se isprăvi, ne mai așteptând semn, cetia iute și arunca în sobă:

« Ignat Schüch: Pastoraltheologie.. Historia ecclesiastica.. Hermaeutica biblica.. Introductio in Novi Testamenti Libros... ».

Imi închisei ochii să nu văd. Imi svâcnia inima în piept, abia îmi puteam liniști conștiința.

La urmă nici nu mai cetia titlurile, ci le sfârtica și le arunca în foc. In sfârșit își șterse mâna de funingine.

— Nu mai sunt.

— Cum să nu fie! Acolo pe ladă lângă cruce, cartea cea mare...

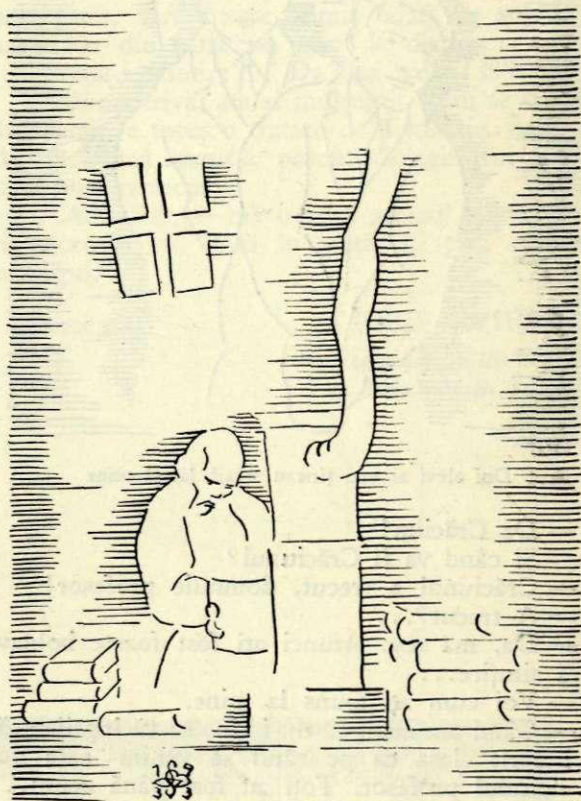
Se uită curios acolo, dar sări palid, când văzu literele mari: BIBLIA SACRĂ.

— Asta nu! — și înfiorat fugi afară. Amețit mă sculai cu greu, să închid ușa sobei.

Afară ninsoarea își fulguia dansul alb. Din ochii mei fierbinți de febră, țâșniau cercuri roșii, verzi, violete, care lărgindu-se, zburau prin cameră și plesneau pe peretele din față. In jurul patului meu stăteau figuri de ceață colorată, care se aplecau curioase spre obrazul meu, apoi dispăreau. Dar veniau altele în loc și, pe măsură ce se întuneca, erau mai îndrăznețe. In curând mă împrejmuiră mulțime de ochi, cari mă priveau și, în spaima amețelii, am început să cad într'un gol fără fund, până când, cu un strigăt sugrumat din gât, mi-am pierdut conștiința.

Dimineața zăceam, jumătate gol, pe pământ, cu cămașa sfâșiată la piept, sub ferestrele deschise, cu fruntea pătată de sânge, amorțit, acoperit de fulgi de zăpadă. Fără conștiință, azi noapte, se pare, am voit să mă arunc pe fereastră, dela etaj, dar neputincios am căzut în cameră sub fereastră. Mirare că n'am înghețat. Incercai să mă urc în pat, dar n'aveam putere. Doriam să iau, cel puțin, plapoma pe mine, dar îmi luneca din brațele grozav de obosite. O amărăciune nesfârșită mă încerca. N'am pe nime, n'am nimic. Voiu pieri aicea părăsit. Trupul nesimțitor, membrele din ce în ce mai subrede, se făcură grele de nesuferit, răsuflarea slabă, dar fierbinte, cădea pe mine ca o brumă subțire în obraz. Lipsit de orice voință așteptam, cu ochii închiși, să se sfârșească odată cu totul. Imi mai veni în minte, că în curând trebuia să stau în fața lui Dumnezeu, și cu încrederea ultimă a conștiinței disparente încercai să-mi deștept înfrângerea inimii cu o deplină părere de rău, care în caz de primejdie de moarte înlocuește spovedania, — dar n'am izbutit să re-

gret decât că m'am făcut preot. După aceea lumea începu să se întunece de tot. Târziu, grozav de târziu, se deschise ușa și cineva strigă cu glas de tunet și sări la mine. O figură puternică se aplecă asupra-mi și recunoscui pe fătul bisericii. Mă ridică dela pământ și mă ține în brațe. Mă miram de acest omuleț flămâzlit, pe care sta să-l sufle vântul, când s'a făcut atâta de uriaș și cu o putere supraomenească. Nu știam că m'a acoperit, dar o greutate de nesuferit mă apăsa și în chinul meu scrâșneam din dinți. Pieptul simțiam că se cufundă, urechile îmi cântau și pe neașteptate un val căldicel îmi unduia prin trup. Mă ridică și mă săltă într'un neîncetat neastâmpăr. Ceața se topea dinaintea ochilor. Eram culcat, ca într'o mare, între infinitul cel de jos și cel de sus, într'o amurgire umbroasă, viorie și monștri fantastici foiau împrejurul meu.

Nepăsător a sfâșiat-o și a pus-o pe foc.

— Mamă dragă! — încercai să strig, dar de pe buze se înălțară numai câteva bășici lucitoare.

Doi elevi ai mei țineau straje lângă mine. Era liniște. Soarele de iarnă bătea în fereastră.

— Voi sunteți, copii?! — zisei, deschizând ochi mari la ei.

— Cum vă simțiți? — mă întrebară ridicându-se de pe scaune. Nu doriți ceva? — se interesau

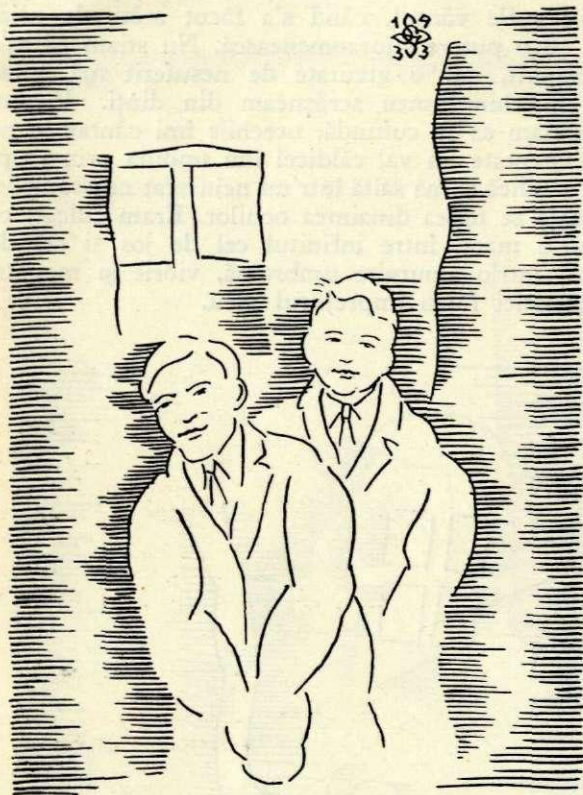

scumpii copii, strălucitori de bucurie, și aplecâu urechile să-mi priceapă glasul de muribund.

— De ce nu v'ați dus la școală?

— E vacanță, mă rog, domnule profesor, — răspunseră amândoi deodată.

— Ce vacanță?

Doi elevi ai mei țineau strajă lângă mine

— De Crăciun!

— Și când va fi Crăciunul?

— Crăciunul a trecut, domnule profesor!

— A trecut?...

— Da, mă rog. Atunci ați fost foarte bolnav, fără simțire...

— Voi cum ați ajuns la mine.

— Când am auzit că nu-i cine să vă îngrijească, a hotărât clasa ca pe rând să venim câte doi la domnul profesor. Toți au fost până acum... Réthi, Schneider, Györki, Nussbaum, .. toți.

— Vă mulțumesc, băieți, când voi fi sănătos, vă sărut pentru asta.

Zâmbeau mișcați. Trecând peste emoție, povesteau. Căutau cu orice preț să mă facă să râd. Iși puneau tot sufletul să mă înveselească. Erau copii tari, fragezi, fericiți, curați, copii fără nezacuri. Cum n'am fost eu niciodată.

— Numai o zi ați fost singur, când a trebuit să ne refugiem.

— Să vă refugiați?...

— Da, mă rog. Rușii au fost la treizeci de kilo-

metri de oraș. Era grozav, dar au izbutit ai noștri să-i respingă. A fost primejdie foarte mare...

— Mai ține războiul?

— Mai ține, mă rog...

Căzui pe gânduri. Băieții amuțiră și ei, văzând că mi-am închis ochii.

Mă deșteptă medicul. Era foarte mulțumit.

— Ai un organism de fier. În câteva zile te pun pe tălpi. Dădu câteva instrucții severe și se depărtă.

Pe la amiazi băieții erau neliniștiți. Vedeam că au ceva pe suflet.

— Ce-i, băieți?

Inroșind îmi spuseră că acum trebuie să se ducă acasă, dar la două vin alții.

— Duceți-vă liniștiți acasă, dar trimite-ți-mi pe fătul.

Trebuia să mă sforțez ca să-mi reamintesc trecutul. Când mă îmbolnăvisem, n'aveam nimic, dormeam pe jos și răbdam frig, iar acum, odaia mi-e minunat mobilată. Pat, garderobe, masă, scaune, lighean, covoare, ba chiar și perdele, de toate — iar în sobă arde focul troznind. Se pare că totuși i s'a făcut milă protopopului de starea mea. Nu l-am cunoscut eu bine. Dacă mă însănătoșez îmi cer iertare. Mânia nu-i sfetnic bun. Așa se vede, că tot e om bun și de inimă.

Fătul se grăbi bucuros la mine..

— Gott sei Dank, Hochwürden!... Slavă Domnului, Sfinția Ta!... Indată aduc supa. Supă bună, tare, pentru bolnavi...

— Mai ai vreme, Ladislaus! Mai întâiu, du-te, te rog, la domnul protopop, și spune-i că-i mulțumesc pentru bunătate, că mi-a trimis aceste mobile, lemnele și că-l rog, dacă are timp, să facă bine să mă cerceteze.

Fătul mormăia:

— Da, da... dar vreau să spun că mobilele nu-s dela Domnu', nici lemnele; nimic... Domnu' prota nu a fost la D-ta.

Imi vine greu săucid iarăș pornirea de iertare și împăcare, dar mă trudescc să-mi stăpânesc patimile care mi se ridică în suflet.

— Dar atunci, de unde au ajuns aci aceste mobile? — întreb eu aspru.

— Le-au adus credincioșii, mă rog, dar m'au oprit să spun. Fiecare bucată e dela altul, nici n'aș putea spune acum care dela cine e. Tot orașul s'a revoltat, când a auzit în ce stare vă găseați.

— Mulțumesc, poți merge, Ladislaus.

S'a bucurat fătul, că nu-i silit să vorbească. Se temea că-și pierde slujba, dacă se mânie protopopul pe el. Și de sigur că se va supăra. Numai a treia zi a venit iară, tremurând.

— Ce-i, Ladislaus.

— Nici nu cutez să vă spun. Domnul protopop m'a trimis.

— Nu-ți fie frică, zisei îndemnându-l. Spune fără teamă.

Bietul om, în sfârșit, o spune verde:

— Domnul prota vă trimite vorba, că sau să vă sculați din pat sau să vă dați demisia, că el nu poate face și lucrul altuia.

Am amețit câteva minute de uimire, de atâta josnicie drăcească a sufletului acestui neom, dar apoi mă cuprinse furia.

— Spune-i, — zisei gâfâind — că... de șapte ori să-și zăvorască toate ușile, dacă mă vede ridicat, și nici în biserică să nu cuteze să dea față cu mine, dacă i-e dragă viața... și acum scoate-mi din ladă browningul și mi-l pune aci pe noptieră... Dar... lasă... Hai de-mi ajută să mă îmbrac...

Eram așa de slăbit, că mă clătinam sub povara hainelor. Căzui pe un scaun și cu fruntea asudată îi poruncii:

— Du-te și cere-mi salariul pe Ianuarie.

Indată se întoarse cu banii.

— Acum grăbește la doftor, la farmacie și plătește-mi datoriile.

Medicul speriat se grăbi la mine și tăbări asupra mea.

— In pat numaidecât. Ai înebunit de-a-binelea.

In zădar i-a fost și rugămintea și amenințarea.

— Omule! Înțelege-mă, că eu mă prăpădesc aici, — îi zisei.

— Mă înăbușă și aierul, pe care sunt nevoit să-l răsuflu între acești pereți, — și i-am povestit sincer totul.

— Așa ai dreptate, — spunea aprins de revoltă. Atunci mai bine să mori.

Acum mă luă în grija sa. S'a îngrijit de toate. A adus trăsură, m'a dus în brațe la gară și m'a

așezat în compartiment. Imi făcu și o injecție și cu sila mă puse să iau doftorii cu mine, dacă în drum mi s'ar face rău. Apoi se grăbi să-mi scoată bilet.

— Unde mergi? întrebă.

— La mama.

Dispăru, dar se întoarse zâmbind peste câteva minute și-mi spuse stingherit că ajunsese la casier și ceruse un bilet de clasa a doua.

— Până unde? — întrebasese casierul.

— La mama, — răspunsei, — și abia atunci băgai de seamă că nu știu adresa mamei tale.

L-am îmbrățișat fericit.

— Totuș ai cerut bine biletul.

Am tăcut amândoi și ne-am gândit, ce stațiune minunată e aceea: la mama.

Peste două luni îmi primii numirea de paroh într'un sat din județul Clujului, odată cu obișnuitele sfaturi părintești. Un prietin, cunoscut în acel ținut, care fusese trimis odată ca soldat în sat, făcu din buze un gest de dispreț.

— Asta-i numire?... Da? La naiba! N'o primi!

— Dimpotrivă, am și mulțumit, cum se cuvine.

In sfârșit, e totuș o tratare de distincție, dacă așa de tânăr mă numesc paroh. Colegii mei zic că sunt om norocos.

— Adevărat, — mă ironiză amicul. — Ești așa de norocos că, încă în viață, îți poți ceti necrologul.

(urmează)

IOSIF NYIRŐ

din ungurește de Ilie Dăianu
cu desene de B. Szabó

